

Božo LUJIĆ, *Tragovima biblijskih prostora i događaja. Biblijsko-teološki i povijesno arheološki uvidi i poruke*, Zagreb, 2015., 442 str.

Profesor dr. sc. Božo Lujčić prije dvadesetak godina objavio je knjigu o Svetoj Zemlji, pod naslovom *Božji tragovi. Biblijska mjesta i događaji*, Svjetlo riječi, Livno, 1996., 272 str. Lijep uvod u knjigu napisao je prof. dr. Bonaventura Duda. U djelu su zapravo sabrani članci koji su sedam godina izlazili u časopisu *Svjetlo riječi*. Autor je u toj knjizi iznio mnoštvo povijesno-arheoloških podataka, a u neke je opise vješto unio ondašnja aktualna društvena i crkvena zbivanja, prije svega iz njegove rodne Bosne. Sadržaj pak slijedi regionalni raspored poglavlja. Djelo na koncu donosi kratku bibliografiju, autorov pogovor i petnaestak fotografija u boji koje je autor snimio za svojega boravka u Svetoj zemlji a koje su ostale u razrušenoj zgradi Franjevačke teologije u Sarajevu.

Ovdje prikazano djelo *Tragovima biblijskih prostora i događaja. Biblijsko-teološki i povijesno arheološki uvidi i poruke* nije ponovljeno, dorađeno ili prošireno izdanje te knjige, nego je prof. Lujčić za nj iznova istraživao i prikupljao građu o starim i novijim lokalitetima Svete Zemlje. Dakle, pred nama je novo i originalno djelo o Svetoj Zemlji.

Od koristi su svakako kratka i informativna poglavlja knjige. U petna-

est točaka autor donosi sažetu povijest Izraela od najranijih vremena pa sve do moderne židovske države, koja se proteže kroz 3 000 godina (I). Biblijski zemljopisni okvir i njegova obilježja opisuje sredozemni pojas, središnji brdoviti dio i jordanski pojas, jordansku usjeklinu i prekojordansko područje. Tim zemljopisnim dijelovima odgovara mediteranska, kontinentalna i pustinjska klima, a tijekom godine se izmjenjuju suho i kišno razdoblje (II). U Izraelu je židovstvo prvo po brojnosti religija, druga je islam, zatim slijedi kršćanstvo, a također su opisani malo poznati druzi te, na koncu bahaji religije (III).

Knjiga zapravo započinje prikazom Jeruzalema i okolice, kojima uz uvodna poglavlja pripada polovica knjige (IV; str. 69–210). Opširno je prikazana povijest Jeruzalema. Dakako, Hram mu je bio središte, a pratila su ga razaranja, obnove i završno rimsko uništenje. Na današnjem hramskom prostoru je muslimansko Svetište zlatne kupole i džamija Al-Aksa iz VII. stoljeća. U starom Jeruzalemu mjesto je Isusove smrti i uskrsnuća, pa se tu nalazi bazilika Isusova groba i uskrsnuća. Povijest je tijekom stoljeća to sveto mjesto obilježila krvlju i suzama.

Današnja bazilika obuhvaća Golgotu raspeća, mjesto uskrsnuća Anastasis, prostor Katholikon i kriptu pronašašća Sv. Križa. Izvan zidina na vrhu starog Jeruzalema zvanom Sion sačuvana je dvorana Posljednje večere i silaska Duha Svetoga na apostole, obnovljena u XVI. stoljeću. U neposrednoj je blizini crkva Marijina usnuća (Dormitio) s čunjastim tornjem kao najvišim znakom kršćanskog Siona. Za tu se crkvu brinu njemački benediktinci. Nešto niže, na temeljima Kajfine kuće nalazi se brižno obnovljena crkva Petrova zatajenja Isusa koju vode francuski bijeli oci. Mjesto Isusove osude i put prema Golgoti muke obuhvaća više crkava i kapela, utvrda i palača gdje se i danas kreće Isusov križni put – Via dolorosa. Bethesda, kao mjesto milosrđa, prisjeća na lječilište (usp. Iv 5). To je značajno arheološko nalazište i spomen na uzetoga čovjeka kojemu je Isus prišao i pomogao mu ozdraviti. U tom prostoru, tik do Stjepanovih vrata, nalazi se monumentalna crkva sv. Ane iz vremena križara. U kriпти crkve je pećina koja bi prema starom apokrifnom Jakovljevu Protoevanđelju bila kuća Marijinih roditelja i mjesto Marijina rođenja. Slijedi izvor Gihon i vodospremnik Šiloah, mjesto ozdravljenja slijepca od rođenja (usp. Iv 9).

Maslinska gora pruža pogled na stari Jeruzalem. Na pola brda diže se u obliku suze crkva Isusova plača iz XX. stoljeća. Na dnu doline je Getsemani, mjesto Isusove smrtne agonije i pećina uhićenja. Lijepa crkva naroda predstavlja baziliku muke čije je zemljište dar

obitelji Brajković/Branković iz Bosne, što je prof. Lujčić posebno istražio i ovdje prikazao. Do same pećine izdaje, duboko ispod sadašnje razine posjećuje se Marijin grob, obljubljeno mjesto katoličkih i pravoslavnih molitelja. Nešto poviše uz pećinu izdaje nalazi se kapela Marijina uznesenja. U ograđenom prostoru samostana karmelićanki na vrhu Maslinske gore stoje impozantna iskapanja stare bazilike nazvane Eleona. Na njezinim je temeljima današnja crkva Očenaša, kao oznaka Isusove pouke i molitve. Prije toga, skromna mala džamija označava mjesto Isusova uzašašća na nebo. U tom istočnom prostoru Jeruzalema valja još spomenuti i Betaniju, mjesto Isusova prijatelja Lazara i njegovih sestara Marije i Marte, kao prostor prijateljstva, radosti i suza. Uz zapadni rub Jeruzalema nalazi se Ain Karem, mjesto Zaharije i Elizabete, obilježen starijom crkvom Ivana Krstitelja i novijom crkvom pohađenja Blažene Djevice Marije oslikanom krasnim slikama. Na završetku jeruzalemskog područja i okolice prof. Lujčić uzorno je prikazao iskapanja Cezareje Primorske i njezinu važnost u ranim stoljećima kršćanstva.

Potom autor opisuje Betlehem i okolicu (V), početak i Isusovo rođenje. Gradić posjeduje arheološka otkrića Isusova rođenja, tj. baziliku i pećinu rođenja, što su opisali brojni hodočasnici starine. Tu je također i izvještaj o betlehemske poljima i njihovim iskapanjima. Osim pastira koji se dolaze pokloniti Isusu kod evanđelista Luke, tu su i mudraci i

betlehemska zvijezda kod evanđelista Mateja. Betlehemska poruka zaokružena je Rahelinim plačem za nevinom djetecom. Poruka Božića je poruka radosti, no veliki Herod ugrozio je malog Isusa, ali Isusova slava i danas odjekuje i na zemlji i na nebu. Dalje na jugu nalazi se grad patrijarha, Hebron. Obličnje staro mjesto je Mamre, gdje su Abraham i Sara primili navještaj o rođenju sina Izaka pa ga autor naziva Nazaretom Staroga zavjeta. Još slijedi stara Beer Šeba, Abrahamova i Izakova nastamba i mjesto saveza sa zakletvom kralju Abimeleku. Opis završava starom Samsonovom Gazom. Profesor Lujčić donosi opis i poruku objave Božjih riječi na Sinaju, koji je razdjelnica egipatskog ropstva i kanaanske obećane zemlje te kasnije Isusove zapovijedi ljubavi.

Na daljnjih četrdesetak stranica knjiga vodi do Jerihona i okolice (VI), gdje autor pripovijeda uzbudljivu i tragičnu povijest najstarijeg grada na svijetu – Jerihona, koji postoji i danas. Opširna je obrada toga prvog mjesta ljudske civilizacije. Ondje je Isus susreo carinika Zakeja (usp. Lk 19,1-10) i slijepca Bartimeja (usp. Mk 10,46-52). Zatim autor navodi mjesto Isusova krštenja – Betaniju, smještenu na rijeci Jordanu, nedaleko Jerihona. Iznad Jerihona uzdiže se Karantal, brdo Isusova iskušenja. Značajno je nedavno epohalno otkriće Kumrana s biblijskim i drugim rukopisima te arheološko obitavalište istoimene zajednice. Oaza En Gedi na Mrtvom moru tvori rajsko čudo flore i faune. U tom se pustinjском kraju uzdiže utvrda

Masada iz I. stoljeća, kao znamen otpora i tragične pogibije židovskih boraca koji su se tu bili sklonili nakon pobune protiv Rimljana. Na koncu to poglavlje spominje davnu i tragičnu biblijsku Sodomu.

Zadnje, VII. poglavlje, opisuje Isusov život i djelovanje u pokrajinama Samariji i Galileji. Profesor Lujčić prvo opisuje Šekem, grad otaca, Jakovljevi zdenac i grob Josipa Egipatskoga, gdje Isus razgovara sa Samarijankom (usp. Iv 4). Naracija se nastavlja opisom mjesta bojeva Megido, koje još očekuje apokaliptičko zborovanje zemaljskih kraljeva (usp. Otk 17,16). Putokaz po Galileji otkriva dražesno mjestance Nain, gdje je Isus u povorci života s apostolima susreo ukopnike mladića, zaustavio ih i u sućuti zaplakanoj udovici vratio živoga sina. U Galileji se izdaleka uočava gora Tabor i crkva Gospodinova preobraženja. Slijedi Marijin grad Nazaret s najvećom modernom crkvom Svete Zemlje i Bliškog istoka iz XX. stoljeća. Crkva Marijina navještenja krije i tri marijanska mozaika hrvatskih katolika. U blizini je starija i skromna crkva u kojoj se nalazi pećina-kuća i radionica sv. Josipa. Deseetak kilometara sjeverno od Nazareta u Kani Galilejskoj Isus čini na svadbi prvo znamenje kojim simbolično oslobađa ljude za radost života. Važan lokalitet čini Tabga, poznata po crkvi u kojoj je mozaik košarice s kruhovima. Samo nekoliko stotina koraka prema zapadu nalazi se crkva stola Gospodnjeg i spomena davanja prvenstva ljubavi Petru. Na obližnjoj uzvišici je crkva blaženstava,

odnosno govora na Gori (usp. Mt 5 – 7). Nešto udaljenija je Cezareja Filipova gdje je Isus obećao primat Petru. Na Genezaretskom jezeru nalazi se arheološko mjesto Magdala, rodno mjesto jedne od Marija. Kafarnaum s prometnicom i carinarnicom grad je Isusova boravka i djelovanja. Tu se, među iskopinama, nalaze prometnica, naseobina, sinagoga, Petrova kuća, današnja moderna crkva sv. Petra, posvećena tek 1990. godine. U neposrednoj su blizini, također na obali, Petrova, Andrijina i Filipova Betsaida. Spominje se i mjesto Korozain s tvrdokornim stanovnicima te konačno Gerezanski kraj na drugoj strani obale, poznat po neobičnom istjerivanju zlih duhova iz opsjednutog čovjeka u svinje. Pod konac prikazan je rimski grad, kasniji rabinski a današnje ljetovalište Tiberijada. Nedaleki Zefat bio je utočište i mjesto židovske mistike. Knjiga završava velikim ruševinama križarskog grada zvanog Akko.

Već kratki uvid u knjigu nailazi na odobravanje, jer autor izlaže građu kršćanski i originalno, usredotočen upravo na ključna biblijska mjesta: Jeruzalem, Betlehem (Jerihon), Nazaret i Kafarnaum. Djelo je također originalno po dužim ili kraćim duhovnim porukama uz prikaz pojedinog lokaliteta. Knjiga je narativna, živopisna i sugestivna. Čitatelj postaje slušatelj jer djelo uistinu uvodi u ono što će sudionik na licu mjesta vidjeti. Zapravo, tekstualno izlaganje i opis pisano je djelo za privatnu lekturu i osobni studij, ali prije

svega živa, izgovorena riječ, bogat govor i pravi uvod u mjesta i sadržaje Svete Zemlje koji će hodočasnici biti od koristi da dobiju osnovne informacije, osvježe vjeru i dožive prostor i vrijeme Svete zemlje. Knjiga pokazuje autorovu bogatu izobrazbu i informiranost, uvjerljiv jezik i lijep stil prigodom tumačenja pojedinog lokaliteta.

Osim detaljnog sadržaja knjige treba također spomenuti popis najvažnije starije i novije pretežno hrvatske literature, kazalo s pedesetak svetih mjesta s dvjesto spomena u tekstu te preko četrinsto izvora slikovnih priloga. Na samom početku stoji Ps 122, hodočasnička pjesma za Jeruzalem: »Obradovah se kad mi rekoše: 'Hajdemo u Dom Gospodnji!'«. Posveta vrijedi svim hodočasnici kojima autor pretače arheološko znanje i naviješta biblijsku radosnu vijest.

Profesor Božo Lujic ovom knjigom pokazuje veliko povijesno i arheološko znanje te jednako tako biblijsko i vjersko svjedočanstvo. Otvarajući biblijske prostore Staroga i Novog zavjeta, slijedeći Isusov životni put, autor u svojem djelu uspijeva izvesti na svjetlo dana davne ali bliske događaje. Biblijsko-teološki i povijesno-arheološki uvidi i poruke ove knjige, emocionalno i dramatski, u likovima i događajima po susretu, prisjećaju, bogoslužju i meditaciji postaju stvarni život. Tako ova informativna i svestrana knjiga predstavlja vodič, pravo djelo za kršćanski put i vjerničko odrastanje.

Nikola Hohnjec